

Rab madár

Szirmai Károly

Kezdődő vénleányságától ide-oda hányta a sorsa rokonaival. Ma egy istenhátamögötti faluba, holnap egy kieső gyártelepre, holnapután egy pusztai házba. Míg egészségéből futotta és szükségessé tette magát, szélesebb mozgási szabadsággal, később, mikor fokozódó eltehetetlenedésével mind nagyobb nyúge lett rokonainak, egyre kisebb helyre zsugorodva, s mind többet maradvá magára, félsüketsége éjszakájában fuldoklón viaskodva a közeledő elmúlás körötte kóválygó és mind lejjebb ereszkedő fekete madaraival.

— Három fivére is van, mégis nekünk kell eltartásáról gondoskodnunk — hánytorgatta többször szemrehányóan magas, egyenes tartású, hideg-szemű unokahúga, nem véve figyelembe, hogy vénleány rokonuk, amíg tehette, erejét, munkabírását nekik áldozta.

Hányszor kiabált rá, így vezetve le robbanásig telített természetét, mert még mindig nyúg, teher volt nyakukon.

A hetvenesztendős, hosszúorrú, ólomarcú, fekete fejkendős vénleány ilyenkor fejét lehajtva, szótlantul hallgatta ideges kitörését. Ezt még csak tetézte, hogy egyre fokozódó süketsége, de még inkább szánalmas megjelenése miatt unokahúga nem szívesen vette, ha vendéglátás idején, homlokába húzott fekete fejkendőjében, meggörnyedten, becsoszogott hozzájuk, letelepedett, s nagyotthallása miatt kissé bamba képpel, a vénleányok éhes kíváncsiságával leste beszélgetésüket, noha csak a hangosabb szavakat kaphatta el. Ezért meg is mondta neki:

— Mit jössz be ilyenkor, minek zavarod a vendégeket? Maradj a szobában.

Szemrehányóan válaszolta:

— Még itt is utadban vagyok?

S roskadt testtartásával visszacsoszogott kicsi szobájába, többször órakon át kucorogva egymagában — az aznapi újságot elejétől végig kiolvassa

— emberi társaságra, beszélgetésre kiéhezetten, ami kivált téli hónapokban hatott reá különösen nyomasztóan, mikor alig mozdulhatott ki, s néhány, övéivel váltott mondaton kívül úgyszólván senkivel se beszélhetett. Ilyenkor négy fal közé zárva érezte magát, ahol meg kell fulladnia.

Hozzájuk látogató sógornőjének négyszemközt sírva el is panasolta, hogy tartja unokahúga.

— Nekem már nincs szavam, engemet meg se hallgatnak. Rab madár vagyok én itten.

Sógornője szová is tette:

— Még se kellene így bánnod szegénnyel.

— Csak te próbálnád meg velem, nem beszélnél így — válaszolta az. — Különben is, mit panaszkodik? Megvan a maga külön szobája, az ő bútoraival, hát mi hiányzik még? Más örülne, ha vénségére így el volna látva. Neki legalább nem kell alkalmazkodnia idegenekhez. Ezért hát ne panaszkodjék, legyen inkább belátó, türelmes és hálás.

— Nono! Talán annyi esztendőn át megszolgált, hogy vénségére gondoskodjatok róla?

— Hát igen, de hagyjuk. Beszéljünk másról.

Egyelőre maradt hát minden a régi.

Hónapokkal később a vénleányt újabb változás érte. A legfájdalmasabb, sorsára a legvégzetesebben kiható. Unokahúga férjét ugyanis egy távoli, Alpes-vidéki városba helyezték át. Teljesen idegen környezetbe, idegen emberek közé. Nyelvüket a vénleány alig értette.

Mintha gyökerestől tépték volna ki abból a földből, ahol eddigi élete lepergett. Csak most érezte, mennyire hozzá tartozik a nagy, végeláthatatlan, alföldi síksághoz, melynek szerteszórt temetőiben, itt is, ott is maradt egy-egy családtagja. Most, amikor végképp el kellett hagynia. Mennyire hiányozni fog a távoli idegenben! A búcsúzás percében még azt a kis fekete-fenyves darabkát is sajnálta, melyre eddig csak haragudott, mert alkonyatkor nem láthatta tőle ablakából a napot, amint bukdácsolva, lassan elmerült a nyugati ég alján szétáradó bíbortengerben.

Rokonai azonban nem törődtek vele, hogy mit gondol, mit érez. Belső élete különben sem érdekelte őket. Elfoglalta őket költözködésük.

Induláskor fölsegítették, föltolták a meredek lépcsőn a vonatra.

— Vigyázz, jól fogóddz meg! — figyelmeztették.

Utána oda ültették az egyik ablak mellé, hogy kinézhesen, s maguk is elhelyezkedtek.

A vénleány magába roskadva, szótlanul gubbaszkodott a helyén. Fekete fejkendőjét annyira előre húzta homlokába, hogy csak hosszú orra és kiugró álla látszott ki belőle.

Rokonai a hosszú úton nagyjából hallgattak. Ha időnként megszólaltak, a vénleányt akkor sem vonták bele beszélgetésükbe. Csupán evés közben fordultak felé:

— Gyere, vegyél — kínálták. — Itt a víz.

Vagy:

— Nincs szükséged valamire?

Hozzája való viszonyukban az érzelem alig jutott kifejezésre. Inkább egy rokoni kötelékükből eredő, tárgyilagos törődés, gondoskodás. S mert úgy érezték, hogy tartoznak is neki vele.

A vénleány — menetközben — idegenkedve nézte a dimbes-dombos, erdőkkal felváltott, mind magasabbra kapaszkodó hegy-völgyes tájakat, a dübörgő vonattal versenyt futó hínárzöld vagy gállickék patakokat, a hegy-torkokból nagy, izmos, pompás halakként kirontó folyókat.

Minél dúltabb, össze-vissza dobáltabb lett a táj, minél jobban kifejezésre jutott benne egy őskori kitörés megkövesedett képe, a vénleány annál nyugtalanabb lett. Különösen, mikor balfelől, akár egy magas, szürke felhőfal, egy hosszú, iromba hegygerinc szegődött melléjük, kitartóan kísérve a vonatot, s szinte az agyonnyomás érzését váltva ki belőle. El kellett fordítania a fejét, hogy ne lássa, mert nem tudta nézni, miként a másik oldalon leszakadó, szédítő mélységet sem. Így ült, ölébe szegzett tekintettel, míg a laposra terülő magas fennsíkon a vonat be nem robogott az éjszaka mind sürűbbé váló rengetegébe, és el nem függönyözte előle az idegeiből borzadályt kiváltó magasságot és mélységet.

*

Megérkezésük után, míg rokonai az új lakásban el nem rendezkedtek, egy régi szálloda szobájában kucorgott. Egyetlen szórakozása, hogy karosszékben ülve, előrecsukló feketekendős fejével, kibámult az ablakon a hegyre igyekvő, kövekkel kirakott utcára. Unokahúga ugyanis ráparancsolt, hogy sürgősen ne hagyja el a szobát.

Harmadik nap autóba ültették, és fölrakva a bőröndöket, magukkal vittek új otthonukba.

— Te itt fogsz lakni — jelölte ki helyét unokahúga, amikor a keskeny, párfos lépcsőn át a ház végére toldott, garázs-alatti, lapos skatulyaszerű szobába léptek. — Odafönn nincs hely — tette hozzá.

— Szobád rendbentartásán kívül nem lesz semmi dolgod — folytatta. Reggelire, ebédre, vacsorára hozzánk jársz föl.

— De én dolgozni akarok, én nem tudok munka nélkül meglenni — rimánkodott a vénleány.

— Csak te ne akarj semmit! Nagyon jól tudod, hogy a kezed már nem biztos. Az utóbbi hetekben két tányért is elejtettél és eltörtél. Naponta megkapod az újságot, hétfőn a képeslapokat, olvass, és nem fogsz unatkozni — mondta, és kiment.

A vénleány egyedül maradt. Azzal az érzéssel, mintha csak egy keskenyablakos, lapos skatulyába csukták volna. Hogy fogja hátralevő életét a sötét, alacsony mennyezetű szobában eltölteni? Ahonnan nem lát mást, csak egy csöpp pázsitdarabot, néhány sápadt, csenevész, tüdőbajos fácskával, két magas, sivár tűzfal közé szorítva.

Mily messzire sodorta sorsa azoktól az évektől, mikor odahaza a sík bácskai tájon, messzeségbe tágult tekintete a föld peremébe harapó végtelelennel ölelkezhetett! Eltemette egy hűvös-szeles áprilisi délután, amidőn szegényes ruhájában — kicsinyen és összeesve — ott állt a tátongó, sárga siringdör szélén, majdnem utána roskadva a köteleken leeresztett fekete koporsónak, melyben jószívű gyámolítója, nagybátyja tért örök nyugovóra. Ó, miért is nem vitte akkor magával? — kesergett nem egyszer, arra a délutánra gondolva.

*

Oda költözésük óta rabmadár-érzése mind jobban elhatalmasodott. A sötét, alacsony, dobozszerű szoba összenyomóan hatott rá. Mindig megkönnyebbült, amikor étkezés idején felcsoszoghatott rokonai emeleti lakására. Olyankor kinézhetett az ablakon, láthatott járműveket és embereket, akikkel azóta sem beszélt. Unokahúga ugyanis nem szerette, ha bámészkodva megállt a ház kapujában, s valakit megszólíthatott. Járkálni, sétálni azonban sohasem vitte. Csupán akkor ment el vele valahová, ha mulhatatlanul szükséges volt. Néha elfogta emiatt a bűntudat. De ő kivágta magát, azzal védekezve, hogy mindent megad neki, nem kötelessége még sétáltatni is. Különben ott a kert, ha éppen járkálni kíván. De hogy milyen nehéz neki a nap túlnyomó részében egyedül lennie, nem érdekelte; nem is foglalkoztatta.

Pedig hogy vágyott nagynénje emberek, emberi társaság után! Még ha süketsége miatt csupán részben hallhatta is, hogy mit beszélnek. Csak közöttük ülhesen, figyelhesse őket, mozdulataikat, taglejtéseiket, arcuk kifejezését — némán, összehúzódva, szinte személytelenül. Legalább ez az élvezete megvolna, ha már unokahúga, látogatók érkezésével, itt is szobájába küldi, utána szólva, hogy vigye magával az újságot.

Nem volt lelki ereje, hogy ilyenkor azt válaszolja:

— Nem kell az újságod, tartsd meg! Vagy azt hiszed: ez minden?

Ehelyett, elgyávultan, szótlanul átvette a lapot, és fejét lehajtva, visszacsoszogott kalitkájába.

— Rab madár vagyok én itten — motyogta, mint régebben is, tehetetlenül.

Minél korábban gyülekeztek az esték a nap sudarán, annál jobban elfogta a szorongás. Többször már előre rettegett, amikor vacsora után vissza kellett térnie szobájába, ahol fogták, szoritották a falak, összenyomással fenyegette a szinte csavarón járó alacsony mennyezet. Jaj, ha egyszer megmozdulna és megindulna! Mind lejjebb, mind közelebb ereszkedve, arcától már alig egy tenyérnyire — nézett fel rá többször ágyából, egész valóját eltöltő beteges, látomásokba átváltó szorongásával.

Csak sose volnának esték, soha sötétség!

Még csak megvolt valahogy, míg volt mit olvasnia. De amikor mindeből kifogyott, az ölbetett-kezes tétlenség ismét megszokott öngyötrő töprengéseire kényszerítette. Ilyenkor — hajlamosságánál fogva — az egyre korábban rányitó esték is különös jelentőséget kaptak. Mintha velük néma, fekete banyák vonultak volna be nesztelenül szobájába, körbetelepedve haldokló-virrasztásra. Mozdulatlanul, a falak köré szobrosodva, Tut-Ank-Amen egyiptomi fáraó földalatti sírkamrájának fekete öreire emlékeztette őt.

A sötétruhás estbanyák szorongásos álomképeibe is belefónódtak. Azon az éjszakán meg éppenséggel sorsbíróként ülték körül, mialatt ő — a középben — száználmas kicsinységében, összecsucsklattan hallgatta, mint mondják ki rá a halálos ítéletet.

— Itt fogsz meghalni, ebben a skatulya-börtönben! — hangzott felülről ércesen, megfellebbezhetetlenül.

— De én még nem akarok meghalni! — kiáltotta könyörtületért rimánkodva, hangjában azonban a reménytelenség kicsendülésével, mint aki érzi, hogy hasztalan minden, sorsa — a mindenki sorsa — elől nincs menekülés!

— Meg fogsz fulladni! Reád ereszkedik a mennyezet! — csapott rá felülről ércesen újra az előbbi hang.

— Meg fogsz fulladni! — ismétlődött meg, mintha egy felhúzott hangosbeszélő dobálta volna felé az éjszakából.

— Nem, nem! — tiltakozott kétségbeesetten, de az utolsó nemet már félembren kiáltotta, eszelős rettegéssel tágulva tekintetével a körülötte kóválygó sötétségbe.

Még felülve, térdét felhúzva, pár pillanatig mozdulatlanul kucorgott, aztán, mint akit torkon ragad a vad menekülés ösztöne, kiugrott ágyából, nekirontott az ablaknak, csomóba gyűrte öklével bezúrt üvegtábláit, és bomlottan kiáltozta a rányíló, hűvösen áramló éjszakába:

— Világosságot! Világosságot!

Másnap délelőtt, mivel reggelire nem jelentkezett, unokahúga feltörette ajtáját.

Ott találta holtan, megdermedve, a bezúrt ablak alatt, megalvadt vértocsában.